

нині нас знає погано. У тому винні і ми самі: чуже копіюємо, але мало думаємо, чому там, зокрема в слов'янському світі, все яскравіше виявляється і національний, і духовно-культурний розквіт, а в нас – застій...» [2, с. 319].

Митець високо цінує свободу людини, нації як важливий державотворчий елемент, і в цьому його правда й сила.

Список використаних джерел

1. Дзюба І. М. Тарас Шевченко. – К.: Альтернативи, 2005. – 704 с.
2. Кононенко П. П. Українознавство – наука любові, етики, життєтворчості: збірник наукових праць. – Львів: Сполом, 2006. – 458 с.
3. Растригіна А. М. Виховання свободою в українській ментальності // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. пр. / Інститут проблем виховання АПН України. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. – Вип. 16. – Кн. 1. – С. 280-286.
4. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори: У 2 т. – К.: Радянська школа, 1983. – Т. 2. – 378 с.
5. Шаповалова А. О. Концепт свободи як волі у поетичній творчості Т. Шевченка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cqirbis_64exe.
6. Шевченко Т. Г. Кобзар. – К.: Дніпро, 1989. – 541 с.

Т. А. Белоброва

ТЕКСТ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА: СЛОВО – ОБРАЗ – СИМВОЛ У СИТУАЦІЇ SACRUM

Духовна поезія як яскравий феномен художньо-словесної творчості сьогодні постала у центрі уваги гуманітаріїв. Останні десятиліття позначилися посиленням зацікавленням учених питаннями пошуку релігійних первнів культури, що причинилося до видання низки антологій християнської лірики. П. Житецький визначив поезію як «одне з витончених мистецтв, яке в словесних звукових образах виражає думку, створену творчою фантазією поета під впливом ідеальних його поглядів на світ» [5, с. 14].

Корпус творів цього пласту української літератури увійшов до різноманітних рукописних збірників XVI–XVIII ст., «Богогласника» (Почаїв, 1709-1791 р.), книги «Великодні дзвони» (Мюнхен, 1968 р., упор. Г. Кінах), «Хрестоматії української релігійної літератури. Книга перша – поезія» (Мюнхен-Лондон, 1988 р., упор. І. Качуровський), збірки «Богославень: Духовна поезія західноукраїнських авторів» (Тернопіль, 1994 р., за ред. Б. Мельничука та М. Ониськіва), збірки «Святі чуття, закладені в молитву: Антологія української молитви» (Чернівці, 1996 р. та 2004 р., упор. В. Антофійчук), книги «Слово благовісту» (Львів, 1999 р., упор. Т. Салига), збірок «На лузі Господньому» (Львів, 2007 р., упор. Г. Кирієнко) та «Струни Вічності» (Львів, 2008 р., упор. Г. Кирієнко).

Чільне місце серед зразків такої поезії посідає широкий спектр

сповідальної, псалмової, молитовної лірики у різних модифікаціях та формах рецепції. Мотиви лірики означеного змістового поля актуалізувались у творчості В. Александрова, Б.-І. Антонича, П. Гулака-Артемовського, П. Карманського, Л. Костенко, П. Куліша, Лесі Українки, М. Максимовича, Є. Маланюка, Д. Павличка, С. Полоцького, С. Руданського, Г. Сковороди, Ю. Федьковича, І. Франка, М. Шашкевича, Т. Шевченка, Я. Щоголіва та ін.

Цікавою і продуктивною в цьому дискурсі представлена творчість Т. Шевченка. В результаті дослідження означених мотивів у його поетичному доробку вимальовуються такі утворення: концепція молитовного слова характеризується конвенційністю ідейно-семантичного наповнення, вираженого в сакральних та художніх текстах специфічної жанрової природи (художні переклади й переспіви, стилізації, різні типи інтертекстуальних зв'язків тощо.) Формозмістові чинники художньої реалізації молитовності та сповідальності – канонічність, символічність, специфічна ритмічна структура, наскрізна риторика, лексичні повтори, діалогічність, елементи поклоніння, прикметні ознаки духовного ідеалу, пафос Святого Письма та внутрішньо-духовна й стилістично-настроєва близькість до нього, сакралізація віри – характерні для сакральних текстів Т. Шевченка. У багатьох молитовних текстах етичні параметри не завжди адекватні християнським канонам. Так, у Шевченкових творах вони виходять за межі християнського світорозуміння і змушують говорити про пошук шляху в площині визнання Абсолюту. Спостереження над текстами поета спонукають до висновку про те, що образність, яка перебуває в просторовості його переживання, складає цілісний образ трансцендентного відземного пориву. Для potwierдження наведемо відомі рядки «Заповіту»: «...отойді я / І лани, і гори – / Все покину і долину / До самого бога / Молитися...» [8, с. 306].

Сповідальність у Т. Шевченка постає як «стихія його мовлення». Сповідальні мотиви великою мірою формують молитовний дискурс текстів. Основна церковна теза «Молись!» наскрізно простежується в багатьох творах: «Тоді не журіться, / Гарно помоліться!»; «Молись тільки Богу / Іди в хату, лягай спати» й под.

Особливо яскраво входження та трансформацію сакрального тексту в художній літературі можна простежити на прикладі творчості Т. Шевченка, репрезентованої псалмами. Першим, хто спробував поєднати у своїй поезії два начала – біблійне та національне, став саме він. Його збірка «Псалми Давидові», датована 1845 р., виявляє стійкі зв'язки і з народнопісенною, і з біблійною традицією. Оминаючи згадки про Україну, поет голосно заявив про соціально-політичні, духовні та національні проблеми тогочасної держави. Дослідження його псалмового доробку висвітлено в ґрунтовних монографічних дослідженнях І. Даниленко [3] та В. Домашовця [4], численних розвідках і наукових публікаціях інших авторів. Глибоке сприйняття та розуміння сакральних текстів передувало опрацюванню псалмових мотивів самим Т. Шевченком. Як зазначає І. Бетко, «непересічне значення Шевченкових переосмислень псалмів убачається передусім у тому, що їх автор уперше в

національній традиції з надзвичайною гостротою й переконливістю увів релігійно-художній світ Псалтиря в широкий контекст духовних, національних і соціально-політичних проблем тогочасної України» [2, с. 112]. Знаковим у цьому контексті є «Подражаніє 11 псалму» Т. Шевченка. Як зауважує Магдалина Ласло-Куцюк, «найбільш примітна риса цих оригінальних образних мотивів, введених Шевченком в текст псалма, полягає в тому, що вони чудово вписуються в загальну його біблійну стилістичну тканину, і тільки уважне зіставлення з оригіналом може нам вказати, що перекладено, а що домислено самим поетом» [7, с. 79].

Т. Шевченко по-біблійному передає суть образу *серця* як осередку духовного життя людини, відступаючи від церковнослов'янського варіанта тексту та від європейської традиції трактування розуму як джерела почуттів і помислів:

Мій Боже милий, як то мало
Святих людей на світі стало.
Один на другого кують
Кайдани в серці... [9, с. 215].

З цього приводу Магдалина Ласло-Куцюк стверджує, що «все це примушує нас гадати, що ранній і тривалий контакт Шевченка з поетичними текстами Біблії допоміг йому розвинути природний дар образного мислення, скерувавши його хист у певному напрямку» [7, с. 82].

Символічна парадигма тлумачення сакральних текстів тісно пов'язана з алегоричною. Відомо, що слово «символ» (походить від грец. *symbolon*: знак, прикмета) спершу в латині вживалося для позначення релігійної християнської доктрини. Теорії біблійної символіки присвячено багато праць, серед яких монографія К. Дж. Коннера «Тлумачення символів і праобразів», у якій автор спробував подати класифікацію символів Святого Письма. Він виокремлює такі групи: символічні предмети, істоти, дії, числа, місця, імена, кольори, напрямки. Учений доводить, що символічна панорама Біблії є цілісною і усталеною, тому надає можливість адекватного її прочитання [6]. К. Дж. Коннер пропонує такі правила інтерпретації біблійної символічної парадигми: 1) точно та достовірно визначення, які саме вірші варто трактувати з позиції символічного значення; 2) окреслення трьох основних елементів символізму – природи символу, його мети і загальних характеристик між означенням та означуваним; 3) урахування усіх контекстуальних значень символу; 4) розгляд інтертекстуальних значень символу; 5) співвіднесеність з оригіналом; 6) полісемантичність символічного образу; 7) стабільність тлумачення символу; 8) урахування усіх допоміжних вказівок, як-от симфоній, тлумачних словників, довідників тощо [6, с. 21-22].

Прикладом художнього використання символіки у «Давидових псалмах» Т. Шевченка постає образ душі й тіла, вінчаючи їхню єдність символом плоду: «А в законі Господньому / Серце його й воля / Навчається; і стане він – / Як на добрім полі / Над водою посаджене / Дерево зеленіє, / Плодом вкрите» [8, с. 295].

Без *води* не буде *плоду*, тому й дощ – один з найвагоміших символів

біблійного походження. С. Аверинцев у біблійному словнику подає такі відомості про символ води: «*Вода* – одна з фундаментальних стихій світотворення. У різних міфологіях *вода* – першопочаток, висхідний стан всього існуючого, еквівалент первісного хаосу [...] З мотивом води як першопочатку співвідноситься значення води як акта омовіння, яке повертає людину до первісної чистоти. Але в той же час водяна безодня – уособлення небезпеки і метафора смерті. З водою пов'язаний і мотив потопу» [1, с. 56].

У Т. Шевченка превалює домінантний образ *сльози*, водночас частотним є і образ *води*, що має своє естетичне поле: *річки, море, дощ, потоки, ставки, Дніпро, криниці*; дієслова: *лити, пити, мити*. Образ води у Шевченковій поезії переважно набуває символічного сенсу: «А з неба місяць так і сяє; / І над водою, і над гаєм...» («Причинна»). Символ «вода» формує образну систему Шевченка через неповторну красу словосполучень: «Не спалося, а ніч – як море...».

Вода – амбівалентний образ, що знакує водночас і добро, й зло. Нема життя без води, але й у воді шукає людина собі смерті від горя. *Вода* – це й плин часу: «Нема куди прихилиться, – / Хоч з гори та в воду» («Думка»); «Води чимало утекло...» («Наймичка»). Вода і сльози існують паралельно, можуть створювати метафоричні образи: *сльози-води*. Так, Катерина з однойменної поеми від горя шукає порятунку в обряді «принесення води»: «...вмивається сльозою, / Візьме відра, опівночі піде за водою». Символ *вода* пов'язаний із народними звичаями, що особливо яскраво простежується у Шевченка для увиразнення екзистенційного стану безнадії: «все піде в воду» («Тополя»); «Дивилась, поки не осталося / Живого сліду на воді («Неофіти»). Символічний образ *води* у Т. Шевченка досягає найвищої смислової та емоційно-експресивної точки у біблійному пафосі його сакральних текстів. Яскравою художньою ілюстрацією сказаного може буде «Ісаія. Глава 35 (Подражаніє)»: «Німим отверзуться уста; / Прорветься слово, як вода. / І дебрь-пустиня неполита, / Зцілющою водою вмита, / Прокинеться; і потечуть / Веселі ріки, а озера / Кругом гаями поростуть, / Веселим птаством оживуть» [9, с. 217].

Автентичні сакральні тексти є лише імпульсами для написання авторських зразків. Подальше входження сакрального тексту в український літературний простір знайшло своє вираження у *молитовних, сповідальних, псалмових наслідуваннях*, типовою ознакою яких є втілення національної картини світу в старозаповітних образах. Біблійна молитва, сповідь, псалом у творчості Т. Шевченка – це унікальна художня система, яка природно спонукає до переосмислення та перепрочитання, передусім стилістично й тематично, що заклало підвалини виникнення нової мистецької структури – літературного прочитання цих жанрів. Ширший аналіз молитовного, сповідального, псалмового дискурсу із застосуванням різних методологій – з позицій герменевтики / рецептивної естетики / феноменологічної теорії / феміністичної критики / компаративних студій тощо – бачиться як перспектива подальших наукових досліджень спадщини поета.

Список використаних джерел

1. Аверинцев А. С. София. Словарь. – К.: Дух і Літера, 2001. – 902 с.
2. Бетко І. П. Біблійні сюжети і мотиви в українській поезії XIX–початку XX століття: монографічне дослідження. – Zielona Gora; Kijow: [Б. в.], 1999. – 160 с. – (Wyzsza Szkola Pedagogiczna im. Tadeusza Kotarbinskiego; НАН України; Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка).
3. Даниленко І. І. Молитва як літературний жанр: генеза та еволюція: монографія. – Миколаїв: МДГУ ім. Петра Могили, 2008. – 304 с.
4. Домашовець В. Псалми Давидові в поетичних творах Тараса Шевченка – Оттава: Ukrainian Missionary and Bible Society, 1992. – 159 с.
5. Житецкий П. И. Теория поэзии / 2-е изд. – К.: Тип. Имп. Ун-та св. Владимира Н. Т. Корчак-Новицкого, 1900. – [2], II, 292 с.
6. Коннер К. Дж. Тлумачення символів та прообразів / пер. з англ. – К.: Варух, 2008. – 144 с.
7. Ласло-Куцюк М. Велика традиція: українська класична література в порівняльному висвітленні. – Бухарест: Критеріон, 1979. – 287 с.
8. Шевченко Т. Г. Твори: В 5 т. – К.: Дніпро, 1984. – Т. 1. – 351 с.
9. Шевченко Т. Г. Твори: В 5 т. – К.: Дніпро, 1984. – Т. 2. – 301 с.

П. В. Білоус

АВТОРСЬКІ ІНТЕНЦІЇ У ПОЕМІ «МАРІЯ» ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Дві тисячі років тому на українських землях, а відтак і в культурно-духовному просторі Давньої України-Русі виникла ситуація, котра спровокувала конфлікт у світорозумінні, конфлікт двох культур: автохтонної та візантійської. Йдеться про християнізацію Русі. Художня свідомість етносів, що населяли територію праукраїнських племен, на перших порах християнізації не була кардинально порушена візантійством. Етноси продовжували жити своїм культурним життям, зосередженим у побуті та господарській діяльності, а осередки візантійства розросталися при дворі князя та бояр, при соборах та монастирях. Може б, язичництво і візантійство функціонували собі як паралельні процеси і явища, якби офіційно підтримуване візантійство з «верхів» не впроваджувалось у «низи» агресивним чином: нав'язування нового типу культури відбувалось за рахунок витіснення, переслідування язичництва. На поверхню суспільного життя виходили ті культурні форми, які несло із собою християнство; візантійство відвойовувало собі життєвий простір і заповнювало його новими культурними атрибутами, котрі протиставлялися «поганству». У сфері словесної творчості усному слову був протиставлений культ книги; записане слово набувало сакрального значення; азбука подавалась як вмістилище божественних таємниць; труд книжника набуває релігійного ореолу.

Запровадження християнства на Русі створило у словесній творчості ситуацію, в якій виникає конфлікт світорозуміння / світотлумачення, що було